

Wstęp

Szósty tom *Studiów z architektury nowoczesnej* pojawia się po dłuższej przerwie. Od poprzedniej edycji minęło 5 lat, jednak czas ten pozwolił na zgromadzenie obszernego i wartościowego materiału badawczego, który w uporządkowanej formie 14 artykułów przekazujemy czytelnikowi zainteresowanemu architekturą polską. W trakcie przygotowywania tomu do publikacji udało się wyodrębnić trzy bloki tematyczne.

W pierwszym z nich, zatytułowanym *Architektura polska na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* znalazło się 6 artykuły poświęconych budynkom znajdującym się na terenie dzisiejszej Ukrainy i ich twórcom. Część tę rozpoczynają dwa artykuły poświęcone rezydencjom wołyńskim i podolskim powstałym pod koniec XVIII wieku i na początku XIX wieku. Wioletta Brzezińska-Marjanowska w oparciu o zachowane źródła pisane i ikonograficzne omawia pierwotny stan rezydencji pałacowych w Równem, Kustyniu, Młynowie, Porycku i Ładybach. Największe zniszczenia wymienionych pałaców miały miejsce w latach 1914–1920. Żaden z nich nie przetrwał do naszych czasów.

Drugi artykuł zatytułowany *Stan zachowania polskich obiektów pałacowych na terenie Podola* kontynuuje wątek utraconych dóbr na kresach wschodnich. Autorka dla potrzeb artykułu stworzyła sześć kategorii stanu zachowania obiektów pałacowych, co już na wstępie pozwala się zorientować, że aż 24% obiektów pałacowych na Podolu nie zachowało się, a 28% nie nadaje się do użytkowania. W artykule podane są przykłady z każdej kategorii, omawiana jest krótka historia i przyczyny zniszczeń.

Kolejne dwa artykuły poświęcone są twórczości wybitnych polskich architektów. Artykuł Lubow Żwanko przybliży sylwetki dwóch architektów polskiego pochodzenia – Bolesława Michałowskiego i Mariana Charmańskiego, których lata aktywności zawodowej przypadły na przełom XIX/XX wieku i związane były głównie z Charkowem. Po ukończeniu uczelni petersburskiej

rozpoczęli praktykę zawodową jako inżynierowie gubernialni, a ich dokonania obrazuje m.in. katalog prac zrealizowanych w Charkowie.

Wątek działalności polskich architektów kontynuowany jest w drugim artykule przez Michała Pszczołkowskiego, który przybliży postać architekta i wykładowcy uniwersyteckiego Tadeusza Obmińskiego. Praktykę zawodową na początku XX wieku rozpoczynał w jednej z ważniejszych pracowni projektowych ówczesnego Lwowa – u Iwana Lewyńskiego, a po zakończeniu I wojny światowej prowadził już samodzielną działalność. W możliwie szeroki sposób Autor omawia realizacje Obmińskiego – od kamienic czynszowych, obiektów sakralnych, budynków użyteczności publicznej, na hangarach lotniczych skończywszy – prezentując architekta jako osobę utalentowaną i wszechstronną, a jednocześnie zaangażowaną w działalność dydaktyczną i społeczną.

Kolejne dwa artykuły omawiają budynki lat 30. XX wieku we Lwowie. Jakub Lewicki przedstawia zabudowę przy ul. Sykstuskiej, skupiając się na zagadnieniach stylu, rozwiązaniach formalnych, które pozwoliły na uzyskanie estetycznych brył oraz luksusowych wnętrz kamienic, stanowiących nową, nieznaną jakość na tle dotychczasowej historyzującej i secesyjnej architektury miasta. Natomiast Małgorzata Korpała przede wszystkim na sposobach rozwiązań kolorystycznych na elewacjach oraz możliwościach uzyskiwania fakturalnych zdobień w tynku i imitacji kamiennych okładzin. Autorka zauważa, że o sposobie opracowania powierzchni elewacji decydowały względy technologiczne, ale równie ważne były względy ekonomiczne. To one zwykle powodowały, że przewidywane w fazie projektu materiały wykończeniowe ulegały zmianie w trakcie wykonawstwa. Autorka w interesujący sposób przedstawia możliwości i rozwiązania technologiczne okresu 20-lecia międzywojennego, w oparciu o wiedzę pozyskaną z czasopism branżowych z epoki oraz na podstawie własnych badań naukowych *in situ*.

Drugi blok tematyczny – nazwany *między modernizmem a socrealizmem* – otwiera artykuł Piotra Tomaszewskiego, który w sposób wielowątkowy omawia modernistyczny budynek poczty w Ciechocinku (z 1936 roku) zaprojektowany przez dwóch wybitnych architektów okresu dwudziestolecia międzywojennego Romualda Gutta i Józefa Jankowskiego. Autor artykułu prowadzi śmiało i różnorodne analizy (nie stroniąc od porównań do przykładów architektury światowej), których celem jest uwypuklenie wyjątkowych cech i wartości prezentowanego obiektu. Jest także głosem w sprawie objęcia ochroną prawną obiektu zasługującego na obecność w rejestrze zabytków krajowych.

Kolejne artykuły przenoszą czytelnika do okresu powojennego i prezentują architektoniczne sposoby na polepszenie jakości życia w PRL-owskiej rzeczywistości. Piotr Marciniak zastanawia się nad sposobami organizacji przestrzeni społecznych w osiedlach mieszkaniowych, przedstawia uwarunkowania dla koncepcji urbanistycznych oraz analizuje ewolucję poglądów na temat struktury przestrzeni. Rozważania rozpoczyna od warszawskich przykładów z lat 30. XX wieku, odzwierciedlających poglądy członków CIAM-u, by następnie przedstawić kolejne koncepcje projektowe dotyczące osiedli mieszkaniowych w dobie socrealizmu, w czasach tzw. odwilży i realizacji postulatów Karty Ateńskiej oraz w okresie postmodernizmu.

Aleksandra Sumorok analizie poddała wnętrza wybranych domów kultury, stawiając pytanie, czy była to architektura szczęścia. Autorka wybrała szereg interesujących przykładów – np. Pałac Kultury Zagłębia w Dąbrowie Górniczej, Dom Młodzieży w Katowicach, Dom Kultury w Rzeszowie, w Stalowej Woli i w Świętochłowicach. Ciekawie prowadzona narracja prowadzi do wniosku, że przedstawione wnętrza, mimo ideologicznej wymowy sprzyjającej indoktrynacji, spełniały także zadania oświatowe i edukacyjne, były przejawem nowoczesności i lokalnej nobilitacji.

Ostatni blok tematyczny tworzą artykuły, które powstały po wystąpieniach na konferencji pt. *Sztuka polska na ziemiach zachodnich i północnych w latach 1945–1981*, która odbyła się we Wrocławiu 2015 roku, a jej organizatorami byli Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata i Uniwersytet Wrocławski. Znaczna część artykułów dotyczy powojennego Szczecina. Krzysztof Bizio przedstawił zagadnienia kształtowania nowej zabudowy w zrujnowanych podczas wojny dzielnicach miasta. Zestawił i omówił różnice w kształtowaniu Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej reprezentującej stylistykę socrealizmu z osiedlem Stare Miasto odzwierciedlającym idee modernistyczne. Autor konkluduje: *Przez wiele lat pokutował pogląd deprecjonujący architekturę przełomu XIX i XX w., a współcześnie ta deprecjacja przesunięta została na architekturę PRL-u*. Artykuł jest próbą rzetelnej oceny procesów urbanistycznych w Szczecinie po 1945 roku. Wątek ten jest kontynuowany w artykule Piotra Fiuka, zatytułowanym „*Nowoczesna*” architektura w zrujnowanej dzielnicy staromiejskiej Szczecina po 1945 r. – koncepcja modernistycznego osiedla mieszkaniowego wobec idei przywrócenia historycznej struktury. Autor wyjaśnia przyczyny odstąpienia od idei rekonstrukcji historycznych układów urbanistycznych na rzecz zaleceń zawartych w Karcie Ateńskiej Urbanistyki z 1933 roku.

Trzy ostatnie artykuły poruszają zagadnienia architektury sakralnej. Sposoby dekorowania wnętrza kościołów szczecińskich szczegółowo omówił

Maciej Słomiński. Prezentowane są tu takie przykłady jak: wnętrza kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa z polichromiami Władysława Drapiewskiego, wyposażenie kościoła św. Wojciecha autorstwa Tadeusza Zamiara i Kazimierza Kościańskiego, czy ołtarz kościoła św. Jana Chrzyciela, wykonany przez, związanego z Wydziałem Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, Leonarda Torwirta. Autor wymienia także wyposażenie kościoła św. Krzyża w Szczecinie, który powstał według projektu Zbigniewa Abrahamowicza. Właśnie temu architektowi poświęcony jest osobny artykuł Tomasza Sachanowicza. Oprócz przykładów obiektów sakralnych (ze Szczecina i Rywala) znalazły się przykłady architektury mieszkaniowej oraz budynki użyteczności publicznej. Blok tematyczny kończy artykuł Moniki Ożóg, która przedstawia powojenną historię kolegiaty głogowskiej – od jej zniszczenia w 1945 roku do l. 80. XX wieku, kiedy zapadła decyzja o odbudowie według projektu Olgierda Czernera.

Tematyka artykułów zawartych w szóstym tomie *Studiów z architektury nowoczesnej* skupia się wokół zagadnień polskiej architektury XX wieku. Dzięki różnorodności zainteresowań badaczy publikacja prezentuje szerokie spektrum problemów, z jakimi musieli się zmierzyć projektanci, których działalność przypadła na wiek XX – przerywany wojnami, a następnie stawiający wyzwania związane z odbudową miast i kreacją nowoczesnej architektury.